

STELIANA DANKOWA
Uniwersytet im. św. św. Cyryla i Metodego
Wielkie Tyrnowo

Nauczanie języka polskiego na uniwersytecie w Wielkim Tyrnowie

Uniwersytet im. św. św. Cyryla i Metodego w Wielkim Tyrnowie to jedna z najważniejszych uczelni wyższych w Bułgarii. Został założony w roku 1963 jako Wyższy Instytut Pedagogiczny, a od roku 1971 funkcjonuje już jako uniwersytet – drugi w kraju i pierwszy poza stolicą. Dziś Uniwersytet w Wielkim Tyrnowie należy do najbardziej prestiżowych i najładniej usytuowanych uczelni w kraju. Ma siedzibę poza centrum miasta, na wzgórzu Sweta Gora, które było w średniowieczu ośrodkiem życia religijnego. Obecnie 14 tysięcy studentów Uniwersytetu ma do wyboru około 60 kierunków studiów.

Od roku 1973 można było uczyć się języka polskiego na lektoracie. W 1993 r. otwarto filologię słowiańską. W ramach tego kierunku studenci mogą wybrać jeden spośród następujących języków słowiańskich: polski, słowacki albo serbski i chorwacki. Później został utworzony także kierunek: lingwistyka stosowana (język zachodni i słowiański – polski, słowacki albo serbski i chorwacki). Studia licencjackie trwają cztery lata, po ich ukończeniu można uzupełnić wykształcenie na rocznych studiach magisterskich. Grupy nie są duże, liczą mniej więcej 10–15 studentów.

W 2003 roku zostało otwarte centrum polonistyczne. Dzięki wsparciu fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie” i „Semper Polonia” oraz Instytutu Polskiego w Sofii księgozbiór biblioteki centrum liczy obecnie ponad 3 tysiące woluminów. Są to głównie podręczniki języka polskiego, gramatyki, słowniki, encyklopedie, klasyka literatury polskiej. Mamy także czasopisma i gazety polskie, materiały audiowizualne: bogatą kolekcję filmów polskich, nieco płyt z muzyką. Baza dydaktyczna jest zadowalająca. Bardzo ważne jest

również to, że studenci mają możliwość studiowania w Polsce w ramach różnych programów, np. programu Erasmus, w ramach umów dwustronnych między właściwymi ministerstwami Polski i Bulgarii, wyjeżdżają też do Polski na letnie kursy językowe.

Praktyczna nauka języka polskiego zaczyna się od podstaw i trwa cztery lata. Program nauczania przewiduje 330 godzin nauki języka na pierwszym roku (z czego jedno zajęcia tygodniowo są przeznaczone na ćwiczenia fonetyczne), 180 godzin na drugim roku, 150 na trzecim i 165 na czwartym. Centrum polonistyczne dysponuje nowymi podręcznikami do nauczania języka polskiego. Aktualne programy nauczania bazują na serii podręczników *Hurra!!! Po polsku*¹. Korzystamy także z publikacji *Polski krok po kroku A1* i z wydanego u nas podręcznika *Jeśli chcesz wiedzieć więcej...* Sprawdzają się też starsze publikacje, używane jako uzupełniające, np. obydwie części książki *Kiedys wrócisz tu...*

Trudności w przyswajaniu języka polskiego

Problemy Bułgarów uczących się języka polskiego wynikają przede wszystkim z różnic systemowych między oboma językami. Bułgarski jest językiem analitycznym, nie ma deklinacji i przyswajanie polskiego systemu deklinacyjnego sprawia studentom ogromne problemy.

Artykulacja niektórych polskich głosek sprawia Bułgarom pewne kłopoty. Są to przede wszystkim samogłoski nosowe, których nie ma w języku bułgarskim. Problemy stwarza także właściwa wymowa samogłosek [y] i [i], która bardzo często prowadzi do mieszania par wyrazowych typu: *była – bila*. Jeśli chodzi o system konsonantyczny, to najtrudniejsza jest wymowa spółgłosek szczelinowych oraz zwarto-szczelinowych. Najczęstszym błędem artykulacyjnym jest mieszanie spółgłosek miękkich i twardych (w bułgarskim nie rozróżnia się miękkich i twardych spółgłosek szczelinowych i zwarto-szczelinowych), co może prowadzić do zakłócenia komunikacji: *ciężę się* zamiast *częszę się*, *prosię* zamiast *proszę*.

Problemy sprawia artykulacja grup spółgłoskowych. Nasycenie języka polskiego spółgłoskami jest dla uczących się trudne do zrozumienia i do wymówienia. Zdania typu *W Szczecbrzeszynie chrząszcz brzmi w trzcinie* bawią i jed-

¹ Wykaz cytowanych pozycji znajduje się na końcu artykułu.

nocześnie odstraszać Bułgarów. Do niezwykle trudnych fonetycznie wyrazów w polszczyźnie należą liczebniki.

Język bułgarski zapisywany jest cyrylicą, ale Bułgarzy uczący się języka polskiego przedtem uczyli się jakiegoś języka zachodniego, najczęściej angielskiego i dzięki temu nie mają większych problemów z alfabetem polskim, który, jak wiadomo, jest oparty na łacińskim. Trudności sprawiają polskie znaki diakrytyczne. Oprócz tego Bułgarzy trudno przyswajają sobie zasady pisowni: kiedy pisze się *ó*, a kiedy *u*, kiedy należy użyć *ż*, a kiedy *rż*, kiedy *h*, a kiedy *ch*.

Akcent w języku polskim nie sprawia dużych trudności, ponieważ jest stały i prawie zawsze pada na przedostatnią sylabę wyrazu. Bułgarski ma akcent ruchomy i swobodny, tj. może on padać na rozmaite sylaby w poszczególnych wyrazach oraz w różnych formach jednego wyrazu.

Rzeczowniki, przymiotniki i liczebniki w języku bułgarskim mają, podobnie jak w polszczyźnie, kategorie gramatyczne liczby i rodzaju. Dotyczy to również niektórych form czasownika – w języku polskim to imiesłowy przymiotnikowe oraz formy czasu przeszłego i warunkowego, w języku bułgarskim kategorię rodzaju posiadają imiesłowy przymiotnikowe (tylko w liczbie pojedynczej) oraz formy czasów przeszłych i trybu warunkowego oparte na imiesłowie przymiotnikowym czynnym uprzednim. Podstawowa różnica polega na tym, że język bułgarski nie zna form męskoosobowych i niemęskoosobowych. Bułgarom jest bardzo trudno rozróżnić te rodzaje i używać ich poprawnie, studenci mówią np. *chłopczy czytali, dziewczyni mieszkali, wysokie panowie* itd.

Jak już wspomniałam, w języku bułgarskim nie ma przypadków wyrażonych końcówkami fleksyjnymi, dlatego Bułgarom jest bardzo trudno zrozumieć, kiedy używamy danego przypadku. Nie zdają sobie sprawy np. że kiedy wyrażamy przynależność, używamy dopełniacza. W języku bułgarskim relację przynależności wyraża się za pomocą przyimka *na*. Studenci nie rozumieją, dlaczego mówi się *jechać samochodem, pomagać siostrze*, dlaczego mówimy *piję kawę*, ale *nie piję kawy*. Bardzo trudno jest Bułgarom nauczyć się wszystkich końcówek. Oprócz tego z trudem rozumieją problem końcówek równoległych, tzn. sytuację, gdy w danym przypadku, w tym samym rodzaju i liczbie są dwie końcówki – kiedy używa się jednej, kiedy drugiej. Wiele problemów stwarza dopełniacz lp r.m. Kiedy użyć *-a*, kiedy *-u*? Studenci zastanawiają się, co jest poprawne i dlaczego mówi się *chleba*, ale *keremu*? Prawdziwy koszmar dla uczących się języka polskiego stanowią liczne alternacje morfonologiczne, np. *książka* ale *książce*, *kobieta* – *kobietcie*, *klasa* – *klasie*, *chodzę*

– *chodzisz, niósł – nieśli* itd. Bardzo trudne jest też tworzenie form liczby mnogiej rzeczowników i przymiotników, zwłaszcza rodzaju męskoosobowego.

Kategorie gramatyczne czasownika w języku bułgarskim są podobne do polskich: osoba, liczba, czas, aspekt, tryb, strona. Opanowanie poprawnego używania czasowników w różnym aspekcie nie jest trudnym zadaniem dla Bułgarów uczących się języka polskiego, ponieważ w bułgarskim też różni się aspekt dokonany i niedokonany. Jeżeli chodzi o czas, studentom bułgarskim trudno jest zrozumieć, że czasowniki dokonane nie tworzą form czasu przyszłego w taki sposób, jak czasowniki niedokonane. Czas przeszły jest dla nich stosunkowo łatwy w porównaniu z systemem bułgarskim, gdzie są aż cztery czasy przeszłe (i cztery przyszłe – łącznie dziewięć czasów).

Inną osobliwością języka bułgarskiego jest brak bezokolicznika, dlatego też Bułgarzy mają trudności związane z jego użyciem w zdaniach.

Problemy sprawiają także czasowniki ruchu – kiedy *iść*, a kiedy *jechać* – w bułgarskim nie ma takiego rozróżnienia, dlatego studenci często „chodzą” do Polski. Niezrozumiałe są dla nich też liczne przedrostki w czasownikach ruchu. Bardzo trudno jest im też zrozumieć rekcję czasownika, nauczyć się, że np. poprawny jest zwrot *slucham muzyki*, a nie *muzykę, piję kawę, interesuję się literaturą* itd.

Jak wszystkie języki słowiańskie, język bułgarski i polski wykazują znaczne podobieństwa na poziomie leksykalnym, np. w nazwach roślin, zwierząt, części ciała itd. Ułatwia to rozumienie, np. tak samo brzmią i takie samo znaczenie mają słowa, powiedzmy: *koza, owca* (tylko akcent pada na inną sylabę), *buk, lipa, brat* itd. Tutaj problemy sprawia homonimia międzyjęzykowa. Istnieje wiele wyrazów, które brzmią tak samo albo podobnie, ale mają zupełnie inne znaczenie. Oto wybrane przykłady: *puszka* po bułgarsku oznacza ‘strzelbę’, *zasada* oznacza ‘obłężenie’, *duma* to ‘słowo’, *czasownik* to ‘zegarek’, *na prawo* to ‘prosto’, *dywan* (po bułgarsku brzmi podobnie) – ‘tapczan’, *żaden* – ‘spragniony’, *miasto* – ‘miejsce’, *rano* – ‘wczesnie’, *chora* – ‘ludzie’, *czaszka* – ‘kieliszek’, *zдание* – ‘budynek’. Bardzo utrudnia to rozumienie tekstów polskich i komunikację.

Wymienione trudności w przyswajaniu języka polskiego wymagają doboru odpowiednich metod dydaktycznych dla ich przezwyciężenia – przedstawiam te stosowane na Uniwersytecie w Wielkim Tyrnowie.

W nauczaniu wymowy i intonacji ważną rolę odgrywa lektor języka polskiego z Polski, którego w ramach umowy o współpracy w dziedzinie edukacji i kultury kieruje do pracy polskie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ćwiczenie wymowy pozwala uczącemu się na skuteczne przekazywanie informacji w autentycznych sytuacjach komunikacyjnych. Służą te-

mu odpowiednio dobrane ćwiczenia fonetyczne, które stanowią nieodłączny element lekcji języka obcego. Korzystamy głównie z *Ćwiczeń fonetycznych z języka polskiego* autorstwa naszej lektorki Wirginii Mirosławskiej. Przeznaczone są dla Bułgarów rozpoczynających naukę tego języka i dostosowane do programu nauczania na studiach slawistycznych na naszej uczelni.

Podstawową techniką nauczania pisowni jest pisanie dyktand. Na pierwszym roku studiów są to dyktanda tekstów, które zostały już przeczytane, następnie dyktanda tekstów nowych, których studenci wcześniej nie czytali. Korzystamy przy tym np. ze zbioru ćwiczeń Ewy Lipińskiej *Nie ma róży bez kolców* oraz z innych podręczników. Dyktanda robimy często, co tydzień. Inną techniką nauczania pisowni, zwłaszcza na początkowym etapie nauczania języka polskiego, jest przepisywanie pojedynczych wyrazów, następnie całych zdań i krótkich tekstów z tablicy.

Ważnym składnikiem nauczania języka polskiego jako obcego jest nauczanie słownictwa, ponieważ nieznanostwo odpowiednich słów uniemożliwia sformułowanie wypowiedzi. Nauczanie słownictwa obejmuje trzy etapy: prezentację nowych słów, utrwalanie (powtarzanie nowych słów, układanie zdań i dialogów z wykorzystaniem nowej leksyki) i powtarzanie nowego materiału leksykalnego (różne ćwiczenia leksykalne, np. przyporządkowanie wyrazów do pewnych kategorii, zgodnie z ustalonym kryterium, grupowanie wyrazów wokół pewnego tematu, poszukiwanie synonimów i antonimów do podanych wyrazów itd.). Rozszerzenie zasobu leksykalnego uczących się jest ważne, ponieważ tak rozwijają się sprawności leksykalne: słuchanie, pisanie i czytanie. Nauczanie leksyki jest realizowane równolegle z nauczaniem innych części systemu językowego i sprawności językowych. Korzystamy przy tym z podręczników kursowych, z publikacji Magdaleny Szelc-Mays, *Nowe słowa, stare rzeczy* oraz Przemysława Gębała *Od słowa do słowa toczy się rozmowa*, a także z najnowszych słowników języka polskiego.

Podobnie jak w przypadku słownictwa, nauczanie gramatyki także obejmuje trzy etapy: prezentację struktur, ćwiczenia automatyzujące, ćwiczenia komunikacyjne. Sposób prezentacji struktury gramatycznej to wyjaśnienie zasady gramatycznej i przeprowadzenie ćwiczeń automatyzujących jej użycie. Szczególną uwagę zwracamy na te formy i kategorie gramatyczne, których nie ma w języku bułgarskim albo są trudne do opanowania przez studentów: przypadek, rodzaj męskoosobowy i niemęskoosobowy, bezokolicznik itd. Kurs gramatyki polskiej jest realizowany na zajęciach z praktycznej nauki języka oraz na zajęciach specjalistycznych. Najtrudniejszy dla naszych studentów dział – fleksja – został opracowany przez Wirginię Mirosławską.

slawską i opublikowany jako swego rodzaju repetytorium pt. *ABC fleksji polskiej*. Dzięki bogatej ofercie zbiorów ćwiczeń gramatycznych studenci mogą samodzielnie wykonywać i sprawdzać ćwiczenia utrwalające poznany materiał. Najczęściej korzystają z publikacji Joanny Machowskiej *Gramatyka? Dlaczego nie?! Ćwiczenia gramatyczne dla poziomu A1* i *Gramatyka? Ależ tak! Ćwiczenia gramatyczne dla poziomu A2*, Józefa Pyzika *Isć czy jechać*, Piotra Garncarka *Czas na czasownik*, Stanisława Mędaka *Liczebnik też się liczy*. Nie rezygnujemy ze starszych pozycji – doskonale sprawdzają się *Ćwiczenia z gramatyki funkcjonalnej języka polskiego dla cudzoziemców* z krakowskiej serii Biblioteka Pomocy Dydaktycznych do nauczania obcokrajowców języka i kultury polskiej.

Nauczanie i rozwijanie sprawności językowych opiera się zarówno na wymienionych już podręcznikach ogólnych, jak i specjalistycznych. Bardzo dobry materiał do ćwiczeń komunikacyjnych zawiera praca Magdaleny Szelc-Mays *Coś wam powiem...* Do nauczania rozumienia ze słuchu i czytania często korzystamy z dostępnych dla studentów publikacji naszych pracowników – jest to *Wybór tekstów z literatury polskiej* Miry Kostowej oraz praca zbiorowa *O Polsce po polsku. Materiały do nauczania wiedzy o Polsce* pod redakcją Wirginii Mirosławskiej. Obydwie książki powstały z myślą o innych przedmiotach, ale doskonale sprawdzają się także na praktycznych zajęciach z języka polskiego. Nie dysponujemy nowoczesnym podręcznikiem do nauczania pisemnych form wypowiedzi. Wykładowcy sami przygotowują odpowiednie materiały, czasem też korzystają ze starszego podręcznika ze wspomnianej już Biblioteki Pomocy Dydaktycznych *Jak to napisać?*

Każdy rok nauczania języka polskiego kończy się egzaminem. Studia licencjackie wieńczy egzamin państwowy. Absolwenci filologii słowiańskiej i lingwistyki stosowanej mogą pracować jako przewodnicy, tłumacze z polskiego i na polski w biurach tłumaczeń oraz w firmach, które współpracują z firmami polskimi, jako lektorzy języka polskiego jako obcego, nauczyciele, redaktorzy itd. Większość z nich znajduje pracę w swoim zawodzie, najczęściej w kurortach nad Morzem Czarnym i w Sofii.

Wykaz cytowanych podręczników

Wydane w Polsce

- Awdiejew U., Dąbmska E., Lipińska E., 1992, *Jak to napisać? Ćwiczenia redakcyjno-stylistyczne dla studentów polonijnych*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński. Instytut Badań Polonijnych.
Burkat A., Jasińska A., 2010, *Hurra!!! Po polsku 2*, Kraków: Prolog Szkoła Języków Obcych.

- Burkat A., Jasińska A., Małolepsza M., Szymkiewicz A., 2009, *Hurra!!! Po polsku 3*, Kraków: Prolog Szkoła Języków Obcych.
- Garncarek P., 2001, *Czas na czasownik. Ćwiczenia gramatyczne z języka polskiego: poziom średni ogólny*, Kraków: Universitas.
- Gębal P.E., 2009, *Od słowa do słowa toczy się rozmowa. Repetytorium leksykalne z języka polskiego jako obcego dla poziomów B1 i B2*, Kraków: Universitas.
- Kozak K., Pyzik J., 1994, *Ćwiczenia z gramatyki funkcjonalnej języka polskiego dla cudzoziemców*, cz. I, *Czasownik*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Lipińska E., Dąbka E.G., 2003 i 2005, *Kiedyś wrócisz tu...*, cz. I i II, Kraków: Universitas.
- Machowska J., 2010, *Gramatyka? Dlaczego nie?! Ćwiczenia gramatyczne dla poziomu A1*, Kraków: Universitas.
- Machowska J., 2011, *Gramatyka? Ależ tak! Ćwiczenia gramatyczne dla poziomu A2*, Kraków: Universitas.
- Małolepsza M., Szymkiewicz A., 2010, *Hurra!!! Po polsku 1*, Kraków: Prolog Szkoła Języków Obcych.
- Mędak S., 2004, *Liczebnik też się liczy! Gramatyka liczebnika z ćwiczeniami: poziom średni ogólny*, Kraków: Universitas.
- Pyzik J., 1993, *Ćwiczenia z gramatyki funkcjonalnej języka polskiego dla cudzoziemców*, cz. II, *Imiona*, Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Pyzik J., 2007, *Isć czy jechać? Ćwiczenia gramatyczno-semantyczne z czasownikami ruchu: poziom średni ogólny*, Kraków: Universitas.
- Szelc-Mays M., 2006, *Coś wam powiem... Ćwiczenia komunikacyjne dla grup średnich*, Kraków: Universitas.

Wydane w Bułgarii

- Костова М., 2001, *Wybór tekstów z literatury polskiej*, Велико Търново.
- Костова М., Данкова С., 2005, *Jesli chcesz wiedzieć więcej...* Велико Търново.
- Mirowska W., 2012, *ABC fleksji polskiej*, Велико Търново.
- Mirowska W., 2010, *Ćwiczenia fonetyczne z języka polskiego*, Велико Търново.
- Mirowska W., red., 2012, *O Polsce po polsku. Materiały do nauczania wiedzy o Polsce*, Велико Търново.

Literatura

- Mitrewa M., 2012, 2012, *Kompetencja komunikacyjna bułgarskich użytkowników języka polskiego (aspekt glottodydaktyczny)*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków: Universitas.
- Achtelik A., Kita M., Tambor J., red., 2010, *Sztuka i rzemiosło. Nauczyć Polski i polskiego*, t. 2, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Gnome.
- Константинова Д., 2009, *Езикови грешки, допускани от българите, изучаващи словашки език, w: Словаците и словакистиката в България*, София.

[Steliana Dankova]
Teaching Polish Language at the University of Veliko Turnovo

This article presents teaching Polish as a foreign language at the University of Veliko Turnovo. The author analyses the difficulties that students have in learning the Polish language, highlighting the differences between the Polish and Bulgarian language and common mistakes that students make. She also describes teaching methods.

Key words: teaching Polish as a foreign language, difficulties in learning Polish, teaching methods